

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Чепурна Людмила Георгіївна

УДК 376-056.36.091.3«1917/2000»(091)(043.3)

**Становлення та розвиток навчальної книги для розумово відсталих дітей в
Україні (1917-2000 рр.)**

13.00.03-корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцен,
ТУРЧИНСЬКА Валентина Євгенівна,
не працює.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ДМИТРИЄВА Ірина Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський
державний педагогічний університет»,
завідувач кафедри технологій спеціальної
та інклюзивної освіти;

кандидат педагогічних наук
ТРИКОЗ Сніжана Валеріївна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник лабораторії
олігофренопедагогіки.

Захист відбудеться 31 січня 2018 р. о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано 29 грудня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реалізація завдань реформи освіти дітей з порушеннями розумового розвитку вимагає перегляду, наукового переосмислення та об'єктивного висвітлення історичного аспекту освітнього процесу, творчого використання напрацювань вітчизняної дефектологічної науки та практики.

Зокрема, неабиякий інтерес у дослідників викликає освіта зазначеної категорії учнів, її становлення протягом ХХ століття, тому що для цього періоду характерні активні пошуки змісту, методів, прийомів і форм організації спеціального навчання. Протягом вказаного періоду в українській корекційній педагогіці (олігофренопедагогіці) відбувався активний пошук концептуальних засад створення системи освіти й виховання розумово відсталих учнів, реалізації її у Державних стандартах освіти, навчальних планах, програмах і підручниках.

Основний зміст шкільної освіти розкривається у підручниках, історичний аналіз яких дає можливість з'ясувати основні тенденції та особливості розвитку теорії й практики навчання та виховання дітей з інтелектуальними вадами, зокрема щодо розуміння сутності і технологій корекційної роботи з ними.

Становлення та розвиток навчальної книги для розумово відсталих дітей в Україні – суперечливий і складний процес. Його осмислення можливе лише в контексті історичних та економіко-культурних умов розвитку України, практичного вивчення та аналізу змін, що відбулися протягом ХХ століття в Україні.

Необхідність створення особливих підручників для розумово відсталих учнів не лише як основного засобу навчання, а й важливого чинника якісного функціонування спеціальних освітніх установ усвідомлювали науковці й практики в галузі дефектології. Це стосувалося проблеми створення україномовних шкільних підручників як з читання та української мови, так і з інших загальноосвітніх предметів для усіх класів допоміжної школи.

Протягом досліджуваного періоду в Україні були створені українські підручники з читання: букварі, читанки (4-6 класи) та літературні читанки для учнів 7-10 класів, підручники з української мови, математики, природознавства та інших предметів.

Над українськими шкільними підручниками для учнів з особливостями інтелектуального розвитку працювала досить велика кількість авторів, серед яких були як науковці (Л.Вавіна, М.Грищенко, І.Єременко, Н.Кравець, К.Черткова, О.Смалюга, В.Турчинська, К.Турчинська, О.Якубович та ін.), так і вчителі шкіл (М.Ємельяненко, Т.Несмелова, Н.Попушой та ін.), а також художників-ілюстраторів – (Ю.Бондаренко, О.Воронкова, М. і П.Крисаченки, О.Никифоров та ін.). Тобто накопичено значний матеріал для спеціального історичного аналізу, хоча на даний час він залишився поза увагою дослідників в галузі корекційної педагогіки.

У загальній педагогіці автори, які досліджували проблеми шкільного підручника і підручникотворення в історичному аспекті (І.Бая, Н.Кузьменко, Б.Ступарик та ін.), одностайні у думці про актуальність такого підходу для розвитку сучасної школи, реформування шкільної освіти в Україні. Підкреслимо, що для вітчизняної корекційної педагогіки ця актуальність посилюється у зв'язку

з розвитком інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Стосовно дітей з ускладненнями процесів розвитку та соціалізації, зумовленими інтелектуальними особливостями, то їх інклюзія в загальний освітній простір вимагає суттєвої індивідуалізації, важливим засобом якої є самостійна робота з джерелами інформації, зокрема з навчальною книгою.

Для нашого дослідження особливого значення у зв'язку з особливостями пізнавально-навчальної діяльності розумово відсталих школярів і вираженою специфікою основних положень олігофренодидактики та спеціальних методик навчання їх окремих предметів, зокрема щодо змісту й технологій освітньої роботи, її корекційної спрямованості, особливий інтерес викликають науково методичні пошуки з проблем підручника для масової початкової школи та відображення у підручниках ідей розвивального та виховуючого навчання дітей з типовим розвитком (Л.Занков, Я.Кодлюк, Н.Кузьменко, О.Савченко, В.Сухомлинський, Н.Побірченко, Л.Чосік та ін.).

Однак на сьогодні немає цілісного історико-педагогічного дослідження, в якому б розглядалися питання становлення та розвитку навчальної книги для розумово відсталих дітей в Україні. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно становлення та розвитку навчальної книги для розумово відсталих в Україні з метою обґрунтування та визначення її особливостей і місця в сучасній корекційній педагогіці.

Отже, недостатня розробленість досліджуваної проблеми, важливість об'єктивного осмислення історичного досвіду, накопиченого в Україні, необхідність подальшого розвитку навчальної книги на основі творчого використання спадщини минулого зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Становлення та розвиток навчальної книги для розумово відсталих дітей в Україні (1917-2000 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукової роботи кафедри психокорекційної педагогіки факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова «Зміст освіти, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів». Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 3 від 30.10.1997 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14.05.2002 р.).

Мета дослідження – виявити передумови виникнення, особливості процесу становлення та розвитку підручника для розумово відсталих в Україні в досліджуваний період, з'ясувати науково-практичну цінність надбань минулого для прогнозування подальшого вдосконалення досвіду підручникотворення для дітей з інтелектуальними порушеннями в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання дослідження**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз науково-методичної літератури з проблеми змісту освіти та шкільного підручника для допоміжних шкіл.

2. Визначити та обґрунтувати етапи становлення та розвитку підручників для допоміжних шкіл в Україні, висвітлити суперечності та особливості розвитку змісту й методичного апарату шкільних підручників на різних етапах цього процесу.

3. Визначити основні напрями та рекомендації щодо використання досвіду минулого при розробці підручників на сучасному етапі.

Об'єктом дослідження є шкільний підручник в системі корекційно спрямованого навчання та виховання дітей з порушеннями інтелекту.

Предмет дослідження – процес становлення та розвитку підручника для допоміжних шкіл в Україні в період 1917-2000 рр.

Для досягнення мети і розв'язання зазначених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів** історико-педагогічного дослідження:

- *загальнонаукові*: теоретичний аналіз, синтез, зіставлення, систематизація та класифікація фактів з архівних джерел, які сприяли вивченню та опрацюванню архівних та нормативних документів щодо становлення та розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні;
- *конкретно-наукові*: історико-генетичний для виявлення передумов і чинників розвитку навчальної книги; порівняльно-зіставний – для здійснення аналізу навчальних планів, програм, підручників, навчальних та методичних посібників для дітей з інтелектуальними порушеннями на певних етапах розвитку їх освіти; хронологічний, порівняльно-зіставний, біографічний – для висвітлення дослідницького матеріалу в динаміці та часовій послідовності; метод періодизації – для визначення етапів розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями та визначення корекційної спрямованості змісту цих підручників; ретроспективний – для виявлення тенденцій, особливостей, розвитку змісту навчальної книги на різних етапах.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є Закон України про освіту, який гарантує право на якісну освіту дітям з особливостями розвитку з урахуванням їх потреб, здібностей в умовах як спеціального, так і інклюзивного навчання; положення філософії освіти, теорії та історії педагогіки про соціально-історичну зумовленість педагогічних явищ, значення історичного аспекту їх вивчення для сучасного та перспективного стану розвитку теорії й практики навчально-виховного процесу (В.Андрущенко, Н.Гупан, І.Зязюн, В.Кремень, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та ін.); теоретичні концепції про складну структуру, спільні з нормою та специфічні закономірності розвитку дітей з порушеннями інтелекту, корекційну спрямованість їх навчання та виховання, особливості реалізації у їхньому навчанні принципів доступності і науковості, активності й свідомості, наочності та самостійності, зокрема, при використанні підручників (Л.Виготський, О.Граборов, Г.Дульнєв, І.Єременко, А.Капустін, В.Липа, С.Миронова, В.Синьов, В.Турчинська та ін.); історико-педагогічні дослідження в корекційній педагогіці, в тому числі персоналізовані, їхня роль для розвитку теорії і практики спеціальної освіти та інклюзивного навчання (В.Барко, В.Бондар, В.Гладуш, Н.Климко, О.Козинець, А.Колупаєва, М.Супрун, С.Федоренко та ін.); психологічні дослідження з проблем розуміння текстів розумово відсталими дітьми (В.Василевська, Г.Дульнєв, І.Єременко,

Л.Занков, В.Синьов, Н.Стадненко, Н.Тарасенко, Ж.Шиф та ін); роботи в галузі підручникотворення, теорії та історії шкільної навчальної книги (Н.Бібік, О.Савченко, Я.Кодлюк та ін).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- на основі визначених теоретико-методологічних засад досліджено динаміку процесу становлення та розвитку підручника для навчання розумово відсталих в Україні;

- розкрито вплив суспільно-політичних, соціально-економічних і психолого-педагогічних чинників на становлення та розвиток теорії та практики підручникотворення для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні протягом різних історичних етапів;

- науково обґрунтовано та визначено основні етапи становлення та розвитку підручника для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні;

- виявлено особливості та тенденції розвитку теорії підручників, розкрито зміст та підходи до їх побудови в досліджуваний період;

- здійснено науково-порівняльний аналіз поглядів учених-дефектологів та їх врахування в змісті підручників у різні періоди становлення та розвитку підручника, критично переосмислено окремі теоретичні положення стосовно навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, визначено напрямки використання досвіду минулого в сучасних умовах;

введено до наукового обігу велику кількість невідомих та маловідомих архівних документів, пов'язаних з розвитком підручників для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні;

встановлені та уточнені дані щодо життя та діяльності українських учених та освітян-практиків в галузі дефектології, авторів шкільних підручників.

Практична значення результатів дослідження. Основні положення, теоретичні та методичні висновки дослідження можуть бути використані при підготовці підручників для вищої школи з історії олігофренопедагогіки, при подальшому дослідженні історії української дефектології, при викладанні курсу «Історія корекційної педагогіки», «Методика викладання української мови та літератури в школах для розумово відсталих дітей», а також при створенні нових підручників та інших сучасних інформаційних засобів для шкільного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова при розробці навчальної дисципліни «Історія олігофренопедагогіки» (довідка про впровадження № 605/17 від 15.05.2017 р.)

Апробація результатів дослідження здійснювалася на Міжнародних конференціях та семінарах, зокрема: «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та спеціальної психології» (Київ, 2004), «Сучасні підходи до організації роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2006), «Тendenції розвитку корекційної освіти в Україні» (до 175-річчя НПУ імені М.П.Драгоманова, до 5-річчя Інституту корекційної педагогіки та психології» (Київ, 2008), «Сучасні тенденції розвитку корекційної освіти» (Кам'янець-

Подільський, 2008), «Внесок наукових шкіл НПУ імені М.П.Драгоманова у розвиток світової та вітчизняної дефектології» (Київ, 2010), «Проблеми сучасного підручника» (Київ, 2016); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації» (Київ, 2005), «Перспективи інституційного стану та перспективи розвитку теорії і практики логопедії в Україні» (Київ, 2008), «Науково-методичні засади розробки програмного забезпечення для спеціальних навчальних закладів» (Київ, 2008), на регіональних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної логопедії» (Київ, 2007), «Перспективи інституційного розвитку професії корекційного педагога в Україні» (Київ, 2007).

Публікації. Результати проведеного дослідження опубліковано в 6 одноосібних публікаціях автора, зокрема: 5 – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному фаховому виданні.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, 2-х розділів, висновків і списку нормативних документів, урядових постанов, використаних літературних джерел (235 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок, з них основного змісту – 176 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методолого-теоретичні засади дослідження, охарактеризовано методи, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів дослідження, зазначені дані щодо публікацій з теми дослідження та структури дисертації.

У **першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні основи підручничознавства у загальній та корекційній педагогіці»** з'ясовані методологічні засади проведення історико-педагогічного пошуку, здійснено ретроспективний аналіз архівних та наукових джерел, що визначають поняття шкільного підручника, дидактичні функції, типи підручників та їх роль у навчальному процесі.

У літературі наявні різні підходи вчених до трактування поняття «підручник». Враховуючи сучасний рівень розвитку педагогічної науки та місце у освітньому процесі навчальної книги, ми визначили, що шкільний підручник як продукт багатовікової історії і, водночас як носій змісту освіти, завжди є відображенням системи цінностей, ідеології, культури, світогляду, пануючих стереотипів сучасного йому суспільства. У нашому дослідженні використано наступне визначення (за Д.Зуєвим) шкільного підручника – це масова навчальна книга, що викладає предметний зміст освіти та визначає види діяльності з конкретного предмета з урахуванням типу школи, вікових особливостей учнів, шкільної програми відповідно до державних стандартів освіти.

Одним з головних у підручничознавстві є питання про функції підручника. У дослідженні Я.Кодлюк виділені такі основні функції, як інформаційна, закріплення і контролю, систематизації, довідникова, самоосвітня. На нашу думку, всі ці функції можна об'єднати в одну навчальну. Безумовно, правомірним є виділення виховної функції (за Я.Кодлюк, соціального виховання), що полягає у безпосередньому або опосередкованому наданні учневі інформації, значущої для

морального, громадянсько-патріотичного, естетичного, фізичного, валеологічного, екологічного та інших напрямів виховання особистості в системі її цінностей і ставлень.

Підручник призначений також для забезпечення інтелектуально-пізнавального розвитку людини: мотивації, критичності та самокритичності, самостійності, цілеспрямованості й інших корисних рис розумової діяльності (за В.Синьовим). У спеціальній освіті, особливо в олігофренопедагогіці, ця функція обов'язково пов'язується з корекційним впливом на ушкоджену пізнавальну діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями.

Для дидактико-методичного аналізу підручника з позицій його відповідності вимогам до реалізації своїх освітніх функцій – навчальної, виховної та розв'язкової – важливо враховувати взаємозв'язок у структурі навчальної книги тексту і поза текстових компонентів.

Аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури дав змогу виокремити хронологію найважливіших досліджень, присвячених проблемі навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями. Було встановлено, що зарубіжною та вітчизняною корекційною педагогікою накопичено певний досвід практичного створення навчальних книг для допоміжної школи. Найбільшою мірою це стосується підручників з рідної мови, читання та букваря.

В історії української олігофренопедагогіки ХХ століття виявлено чимало досліджень, присвячених різним аспектам розвитку, навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. (В.Бондар, В.Золотоверх, Л.Одинченко, М.Супрун, К.Турчинська та ін.). Проте, цілісне дослідження, пов'язане зі становленням і розвитком підручника як засобу колективного навчання зазначеної категорії школярів в літературі відсутнє. Слід зазначити також, що історія розвитку теоретичних та методичних засад корекційної роботи з розумово відсталими дітьми, зокрема в українській дефектології, також потребує поглиблених монографічних досліджень.

Визначено, що становлення державної системи спеціальних закладів викликало необхідність розробки офіційної та єдиної програми для допоміжної школи (1927 р.). Побудована вона була на основі програм для міських шкіл першого ступеня. Основним принципом їх побудови була комплексність. Комплексний матеріал у програмі передбачав розвиток у дітей з інтелектуальними порушеннями сенсорної та моторної сфер, виправлення дефектів мовлення, розвиток спостережливості, розширення кола уявлень, прищеплення основних орієнтувальних, побутових, суспільних навичок, виховання емоційної сфери тощо. Програми з мови та математики включали матеріали життєво-практичного напрямку, передбачалася реалізація принципу концентричності та повторюваності протягом усіх років навчання. Встановлено, що оскільки допоміжна школа не мала спеціальних підручників, при навчанні пропонувалося використовувати підручники для загальноосвітньої школи, адаптуючи їх зміст до можливостей дітей з інтелектуальними порушеннями.

Отже, можна констатувати, що різні аспекти вивчення історії шкільного підручника були відображені в багатьох дослідженнях вчених і методистів. Однак теорія та практика корекційної педагогіки потребують цілісного історико-

педагогічного дослідження, в якому б розглядалися питання становлення та розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні.

У другому розділі **«Аналіз розвитку вітчизняного підручника для допоміжної школи»** висвітлено процес становлення та розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Передумовами виникнення навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні (1917-1930 рр.) формувалися під впливом різноманітних чинників, серед яких вирішальну роль відігравали суспільно-політичні (війни, політичні перевороти, ідеологізація, русифікація шкільної освіти та ін.), соціально-економічні (рівень розвитку економіки та фінансування потреб спеціальної освіти), організаційно-педагогічні (створення системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення змісту, методів і форм навчання, проведення з'їздів, семінарів, видання науково-методичної літератури, вдосконалення навчального обладнання, підготовка дефектологічних кадрів та ін.).

Розроблена нами періодизація становлення та розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні включає чотири етапи:

1 етап (1929-1941 рр.) – етап початкового становлення підручників для допоміжних шкіл. У психолого-педагогічній літературі 20-х років ХХ століття представлені різнопланові дослідження, спрямовані на вивчення особливостей розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями з метою розробки спеціальних прийомів навчання, виховання та засобів корекційного впливу на розвиток такої категорії дітей в Україні. Робота з проведення всебічного психолого-педагогічного вивчення дітей з інтелектуальними порушеннями проводилася під керівництвом учених-лікарів та дефектологів А.Володимирського, П.Чамати, К.Чудновської у Києві, В.Протопопова у Харкові, М.Тарасевича в Одесі, І.Левінсона у Дніпропетровську.

Після становлення державної системи спеціальних закладів освіти були розроблені навчальний план та офіційні єдині програми для допоміжних шкіл (1929 р.) на основі програм для міських шкіл першого ступеня за комплексною системою навчання, розраховані на п'ятирічний термін навчання. О.Граборов дав визначення сутності комплексного матеріалу для кожного вікового періоду навчання допоміжної школи, розробив завдання з кожного предмету, комплексні теми та форми їх опрацювання. Елементами методичного обладнання школи він називав навчальні посібники та дидактичний матеріал, який повинен бути життєво важливим і доступним для дітей з інтелектуальними порушеннями кожного року навчання.

Допоміжні школи України в роботі з розумово-відсталими дітьми першого року навчання почали використовувати навчальний посібник «Я учусь» (авт. Є.Норкіна та А.Дернова-Ярмоленко), розроблений та виданий в РСФСР у 1928 р. Особливістю підручника було те, що він був створений на основі комплексних програм, і складався з двох частин, одна з яких була призначена учням, а друга – вчителю. Він включав завдання та малюнки, матеріал для письма, читання, рахунку, вправи для розвитку моторики рук, для проведення психічної ортопедії. Кожна тема комплексу містила вказівки для використання навчального матеріалу, а також результати, до яких повинні дійти діти після засвоєння даної теми. В

ньому передбачалося формування у дітей з інтелектуальною недостатністю елементарних навичок письма, читання, рахунку та соціально-побутових навичок, яке здійснювалося за принципом концентричних кіл з поступовим розширенням та поглибленням відомостей. Автори визначили послідовність вивчення кожної теми, рекомендували дотримуватися певних етапів при вивченні матеріалу. Робота з цією книгою передбачала розвиток в учнів вольових здібностей, поповнення запасу елементарних уявлень та понять. Разом з тим, перевантаженість комплексної програми, відсутність достатніх методичних порад щодо опрацювання комплексних тем негативно позначилися на якості засвоєння знань та умінь учнями з інтелектуальною недостатністю.

На виконання Постанови ЦК ВКП(б) України від 23 серпня 1930 р. «Про загальне обов'язкове початкове навчання» НКО УРСР затвердив Виробничий план, яким передбачалося запровадження загального навчання дітей з інтелектуальною недостатністю та організацію роботи по складанню спеціальних програм і підручників з основних розділів навчально-виховної роботи.

У 1931 році на основі програми для допоміжних шкіл був розроблений та виданий перший в Україні спеціальний підручник з ручної праці для дітей з інтелектуальною недостатністю 8-10 років «Слухай, дивись, роби» (авт. В.Данковська та А.Пономарьова). Основою розробки змісту та методичного апарату зазначеного підручника стала «ланцюгова» методика видатного українського дефектолога І.Соколянського. Одним з основних методичних прийомів виконання практичних робіт був поділ цілісного завдання на окремі послідовні елементи, що сприяло розвитку у дітей прийомів планування та самоконтролю.

Упровадження в навчальний процес навчальних планів і програм (1931, 1932, 1933 рр.) ініціювало подальший теоретико-методичний пошук у розробці теоретичних основ корекційного навчання та видання шкільних підручників з загальноосвітніх предметів. Першим з вітчизняних дефектологів відомий український фахівець професор М.Тарасевич (1933) звернув увагу на необхідність створення для дітей з інтелектуальними порушеннями спеціальних букварів та підручників з читання та української мови і рекомендував враховувати досвід німецьких колег щодо експериментального вивчення особливостей навчання дітей.

Становлення стабільних шкільних підручників для дітей з інтелектуальними порушеннями відбулось після прийняття Постанови ЦК КПБ(У) від 11 березня 1933 року «Про підручники для початкової і середньої школи». Але труднощі подальшої роботи по підготовці та розробці навчальних книг для допоміжних шкіл були пов'язані з намаганням державних освітніх органів максимально наблизити зміст навчання допоміжної школи до масової, хоча М.Тарасевич зазначав, що підручник з рідної мови для допоміжної школи має суттєві специфічні сторони.

Суттєвим кроком у розвитку навчальної книги для допоміжних шкіл стало затвердження у 1938 році нового навчального плану та програм. У другій половині 30-х років XX століття розроблено та видано перші стабільні вітчизняні підручники з української мови та читання для всіх класів (авт. В.Любченко,

Т.Несмєлова, О.Смалюга, В.Тамарова, К.Черткова та ін.). З інших загальноосвітніх предметів, які вивчалися в допоміжних школах України, використовувалися підручники, розроблені в Росії, перекладені українською мовою та видані видавництвом «Радянська школа». Підручники цього етапу мали певні недоліки, а саме: перевантаженість змісту, занадто велика кількість ілюстрацій, одноманітність запитань та завдань для закріплення матеріалу, безсистемне розташування текстів для позакласного читання, наявність важких, незнайомих слів для сприймання при відсутності їх пояснень тощо. Корекційна спрямованість підручників на цьому етапі не прослідковується.

2 етап (1943-1960 рр.) – етап інтенсифікації процесу забезпечення допоміжного навчання спеціальними підручниками. Аналіз архівних матеріалів дав змогу визначити, що в умовах складного економічного стану в країні після Другої світової війни основним завданням допоміжної школи було створення умов для повноцінного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Згідно Постанови Народних Комісарів УРСР та ЦК КП(б)У від 1 березня 1945 року був оголошений конкурс на складання нових підручників з української та російської мов для початкових шкіл України, з залученням до участі в ньому науковців та найдосвідченіших учителів України. Науково-методичною нарадою по створенню нових підручників були започатковані підходи до розробки підручника «Буквар» для допоміжних шкіл України та розроблений проект видавничого плану, яким передбачалося видання шкільних підручників з усіх загальноосвітніх предметів для спеціальних шкіл. Архівні дані свідчать, що саме в цей час видавництво «Радянська школа» отримало на конкурс рукопис підручника «Буквар» для допоміжних шкіл (авт.М.Ємельяненко), який і був вперше в Україні виданий в 1948 році. Цей підручник витримав 10 перевидань. У дисертації наводиться інформація щодо життєвого шляху та внеску у вітчизняну дефектологію цього досвідченого практика, автора першого в історії українського спеціального букваря.

У повоєнний період у галузі спеціальної педагогіки та психології, зокрема, олігофренопедагогіці набуває розвитку науково-дослідницька робота. Досліджуються питання змісту, методів, форм роботи, методичні питання вивчення основ наук, навчання грамоти дітей з інтелектуальними порушеннями. Велику роль в цьому процесі відіграли вчені-дефектологи Науково-дослідного інституту дефектології України М.Грищенко, І.Єременко, В.Любченко, О.Смалюга та ін., які, розробляючи та впроваджуючи нові навчальні плани та програми, активізували процес теоретико-методичних пошуків змісту спеціальних підручників. Учені зазначали необхідність застосування при навчанні учнів з інтелектуальними порушеннями спеціальних завдань та активізуючих прийомів роботи на розвиток слухової уваги, аналізу, узагальнення, розвитку самоконтролю та ін., чим створили необхідне підґрунтя для подальшої роботи над посиленням корекційної ролі підручника в навчанні. Ідеї спеціальної організації навчальної і практичної діяльності знаходили подальшу конкретизацію в нових підручниках для допоміжної школи, авторство яких належить відомим на той час вченим-дослідникам. Так, М.Грищенко, В.Любченко, О.Самалюга, М.Хоружа стали авторами читанок, підручників з української мови для молодших та

старших класів допоміжної школи. Це, безумовно, певним чином сприяло посиленню корекційної спрямованості спеціальних підручників, але, головним чином, шляхом забезпечення доступності текстів учнями, що є досить однобічним розумінням суті корекційного впливу на ушкоджений навчально-пізнавальний розвиток розумово відсталого школяра. Проблема забезпечення послідовного інтелектуального зростання учнів у підручниках того часу представлено досить обмежено, хоча в українській дефектології у 50-ті роки ХХ століття вже були проведені психолого-педагогічні дослідження стосовно особливості розвитку пізнавальної діяльності та виховання особистості учнів допоміжної школи (І.Єременко, М.Перельмутер, Н.Стадненко, К.Турчинська, М.Хоружа та ін.). Ними були розкриті деякі прийоми, що сприятимуть свідомому засвоєнню учнями інформації. Встановлено також, що як і в освіті в цілому, у змісті підручників спостерігались посилення русифікації та політизації.

3 етап (1960-1990 рр.) – етап розвитку науково-методичних основ розробки підручників для допоміжних шкіл. Наказ Міністерства освіти УРСР «Про стан та заходи з покращення навчання, виховання та лікування дітей із дефектами розумового та фізичного розвитку в Українській РСР» (1962 р.) стало поштовхом для розвитку науково-методичних основ створення підручників для допоміжних шкіл нашої республіки. Значна увага на цьому етапі приділялася розробці спеціальних методів і засобів корекційного навчання. З відкриттям Республіканського навчально-методичного кабінету спеціальних шкіл при Міністерстві освіти УРСР (1963 р.) значно активізувалася робота по впровадженню в практику нових теоретичних і методичних розробок, у яких висвітлювалися різні методичні питання, що прямо чи опосередковано стосувалися підходів до визначення змістового й методичного компонентів навчальних книг для дітей з інтелектуальними порушеннями. Регулярно видавалися методичні листи для практики з конкретними науково обґрунтованими рекомендаціями щодо корекційного спрямування вивчення окремих предметів, реалізації дидактичних принципів і методів в допоміжній школі (В.Басюра, Л.Вавіна, І.Єременко, К.Куш, Г.Мерсіянова, Л.Стожок, К.Турчинська та ін.).

У контексті нашого дослідження слід особливо виділити методичні посібники, підготовлені В.Синьовим, зокрема «Розвиток розумової діяльності учнів допоміжної школи в процесі навчання» (1976). Автор вперше в українській дефектології розглядає метод роботи з підручником, акцентуючи увагу на тому, яким має бути підручник для допоміжної школи, щоб ефективно сприяти реалізації принципів доступності та об'єктивності свідомості й самостійності, активності розумово відсталих учнів у навчанні, міцності засвоєння знань тощо, тобто коригувати у освітньому процесі вади мислення, мовлення, пам'яті, емоційно-вольової сфери учнів, поліпшувати розвиток їх особистості в цілому.

Важливе значення для удосконалення підручників для розумово відсталих дітей мали дослідження І.Єременка та вироблені на їх основі рекомендації щодо умов адаптації змісту і способів навчання до знижених пізнавальних можливостей учнів.

Плідним для розвитку українського підручника на цьому етапі виявилось залучення до розробки змісту шкільних навчальних книг практичних працівників допоміжних шкіл України (В.Веремієнко, Г.Гуріна, Є.Демчук, Л.Ковальова, В.Плита та ін.).

У 70-80 роках збільшився випуск підручників, посібників для допоміжних шкіл. Якість змісту підручників підвищувалася за рахунок більш систематизованого викладу програмного матеріалу, вдосконалення апарату організації засвоєння знань і вмінь учнів, урізноманітнення ілюстративного матеріалу. Водночас, посилювалася ідеологізація, русифікація підручників.

Вагомим кроком у подальшому розвитку шкільного підручника для допоміжної школи стало докторське дисертаційне дослідження В.Синьова (1988 р.), в якому вперше була розроблена цілісна педагогічна концепція реалізації корекційних функцій навчально-виховного процесу.

4 етап (1990-2000 рр.) – етап розвитку спеціального підручника в Україні. Після здобуття Україною незалежності (1991 р.) проблема розробки та створення вітчизняних підручників для допоміжних шкіл стала особливо актуальною не лише за мовою викладу навчальної інформації, а й за змістом. Змістове наповнення усіх підручників вимагало докорінної зміни, особливо текстовий матеріал з усіх загальноосвітніх предметів.

Теоретико-методологічні основи функціонування національної школи окреслено в нормативних документах. Важливими завданнями реформування змісту шкільних підручників було визнано деполітизацію та забезпечення національної спрямованості. Після прийняття концепції спеціальної освіти (1996 р.) розпочалося реформування спеціальної освіти.

З метою розроблення державної політики щодо модернізації національної системи освіти осіб з психофізичними порушеннями у 1994 році було засновано Інститут дефектології АПН України. Під керівництвом академіка В.Бондаря вченими-дефектологами було розроблено нову стратегію в галузі спеціальної освіти, що вплинуло й на оновлення змісту навчальних книг для освіти дітей з інтелектуальними порушеннями. Провідними тенденціями змісту нових підручників були: вдосконалення змістового наповнення підручника та його оформлення, посилення корекційної виховної функцій, організація самостійної роботи учнів з підручником та інших методичних аспектів. Важливу роль у питаннях про нові підходи та зміст сучасного шкільного підручника відіграли конференції, науково-практичні семінари, проведені Інститутом педагогіки АПН України, на яких обговорювалися та досліджувалися проблеми нових українських підручників для загальноосвітніх та спеціальних шкіл України. Усі ці дослідження висвітлені в збірниках наукових праць «Проблеми сучасного підручника», який видає Інститут педагогіки НАПН України.

В українській олігофренопедагогіці та психології виконані фундаментальні, визнані у міжнародному науковому світі дослідження, які частково враховані при створенні підручників нового покоління для дітей з інтелектуальними порушеннями, і залишаються перспективними для їх використання у подальшій роботі зі спеціального підручникотворення. Ці дослідження присвячені подальшій розробці теоретичних засад спеціальної дидактики, особливостям уроку в

допоміжній школі, диференційованому підходу до учнів з урахуванням їх пізнавальних можливостей та особливостей працездатності (І.Єременко та ін.), змістово-діяльнісно особистісній корекції ушкоджених процесів розвитку і соціалізації розумово відсталих на основі формування у них вищих психічних функцій, креативного мислення (В.Синьов), можливостей програмованого навчання у допоміжній школі (М.Арнольдов), навчання розумово відсталих дітей застосуванню знань (Л.Вавіна, Г.Мерсіянова), евристичній спрямованості навчального пізнання (В.Турчинська), вихованню читацької культури особистості при розумовій відсталості (Н.Кравець), розуміння текстів для використання морального потенціалу художньої літератури (Н.Тарасенко), реалізації функцій наочності різних видів (А.Капустін, В.Липа та ін.).

Серед підручників, підготовлених і виданих на четвертому етапі розвитку спеціальної навчальної книги, найбільш повно відображенні наукові досягнення української дефектології у розробках Л.Вавіної, Н.Кравець, В.Турчинської, але перспективи іновативного підходу для забезпечення якісної реалізації освітньо-навчальної, виховної та розвивально-корекційної функції підручників та інших інформаційних джерел для дітей з інтелектуальними порушеннями в процесі як спеціального, так і інклюзивного навчання залишаються величезними, й потребують узгодженої плідної роботи сучасних науковців і практиків в галузі олігофренопедагогіки.

На цьому етапі розроблено та впроваджено нові навчальні програми, практична цінність яких полягає в тому, що за кожною темою вперше подаються методичні поради вчителю про те, які психічні процеси та особистісні якості учнів можуть бути скореговані на даному навчальному матеріалі. Вперше в Україні розроблена програма з нового предмету «Фізика» (В.Бондар). Важливою складовою оновленого змісту програм стала розробка та видання нових вітчизняних навчальних підручників і методичних посібників з усіх загальноосвітніх предметів. Певну роль у навчанні дітей з інтелектуальними порушеннями відіграють також «альтернативні підручники» – навчально-методичні брошури, створені за європейськими стандартами, написані так званою «спрощеною мовою».

Отже, можна констатувати, що удосконалення змісту навчальних книг в Україні перебуває в постійному пошуку науковців і практичних працівників.

ВИСНОВКИ

У дисертації простежено становлення та розвиток навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні в період з 1917 по 2000 рр. Узагальнення результатів дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

1. Становлення та розвиток навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні у визначений період відбувалися під впливом різних внутрішніх та зовнішніх факторів, серед яких визначальну роль мали суспільно-політичні (війни, революції, ідеологізація, політизація, русифікація шкільної освіти та ін.), соціально-економічні (економічний розвиток країни та фінансування потреб спеціальної освіти), організаційні (створення державної системи спеціальних шкіл, проведення з'їздів, конференцій, семінарів з метою подальшої її модернізації, педагогічні (розробка змісту, методів, форм навчання,

видання спеціальної методичної літератури та ін.). Характерною особливістю кінця 30-х років XX століття була розробка та видання перших стабільних вітчизняних підручників з української мови та читання для всіх класів (авт. В.Любченко, Т.Несмєлова, О.Смалюга, В.Тамарова, К.Черткова та ін.). З інших загальноосвітніх предметів, які вивчалися в допоміжних школах України, використовувалися підручники, розроблені в Росії, перекладені українською мовою та видані видавництвом «Радянська школа». Також з'ясована інноваційна роль українських дефектологів у становленні та розвитку підручників для допоміжної школи на всіх етапах цього процесу.

2. Виділені та обґрунтовані етапи розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні, послідовність яких пов'язана з розбудовою та реформуванням системи спеціальної освіти, розробкою концепцій, теоретико-методологічних основ навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, змінами організаційно-педагогічних, науково-педагогічних аспектів.

Перший етап (1929-1941 рр.) – становлення підручників для допоміжних шкіл.

Другий етап (1943-1960 рр.) – інтенсифікація процесу забезпечення допоміжного навчання спеціальними підручниками.

Третій етап (1960-1990 рр.) – розвиток науково-методичних основ розробки підручників для допоміжних шкіл.

Четвертий етап (1990-2000 рр.) – сучасний етап розвитку спеціального підручника в самостійній Україні.

Показана важливість вивчення та відслідкована динаміка розвитку підручників для розумово відсталих дітей в залежності від відображення в їх компонентах вимог до реалізації основного для олігофренопедагогіки принципу корекційної спрямованості навчально-виховного процесу для поліпшення розвитку і соціалізації особистості учня.

3. Висвітлені суперечності та особливості розвитку змісту шкільних підручників у визначених етапах. У 1929-1941 рр. в олігофренопедагогіці спостерігалася стадія наукового пошуку виважених підходів до розробки змісту шкільних підручників для дітей з інтелектуальними порушеннями. Проводилися дослідження щодо всебічного психолого-педагогічного вивчення учнів допоміжної школи, розробки спеціальних прийомів навчання, виховання та засобів корекційного впливу на їх розвиток. У змісті підручників спостерігалася тенденція зближення допоміжної школи з масовою. Відбулися певні зрушення в розвитку підручникотворення для допоміжної школи, а саме, відбувся перехід від вивчення навчального матеріалу в складі комплексних програм до розробки та видання перших стабільних підручників з української мови та читання. Водночас мали місце уніфікація навчальних планів, невідповідність змісту підручників програмним вимогам та недостатність забезпечення ними допоміжних шкіл.

Основними тенденціями другого етапу в розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями були посилення корекційної спрямованості змісту підручників, конкретизація вимог до обсягу знань і вмінь учнів, а головне – інтенсифікація процесу забезпечення допоміжного навчання

спеціальними підручниками. У цей період особливо загострилися суперечності в посиленні ідеологізації, політизації та русифікації у змісті підручників; скорочувалася мережа допоміжних шкіл з українською мовою навчання. Централізація освіти вплинула на формування змісту й структури навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Третій етап характеризується розвитком науково-методичних основ розробки підручників для допоміжних шкіл. Вперше було розроблено систему завдань у підручнику по формуванню в учнів уявлень і понять, усвідомленому встановлюванню ними причинно-наслідкових зв'язків, визначенню системи словесних, наочних і практичних методів навчання та обґрунтовано особливості корекційної роботи під час роботи з підручником. Упродовж цього етапу особлива увага відводилася методичним експериментальним пошукам, спрямованим на удосконалення змісту шкільних підручників, визначення в них корекційної спрямованості завдань науковцями-дефектологами.

На четвертому етапі розвитку спеціального підручника в самостійній Україні вченими-дефектологами було розроблено нову стратегію в галузі спеціальної освіти, що вплинуло й на оновлення змісту навчальних книг для освіти дітей з інтелектуальними порушеннями.

4. З'ясовано, що провідними тенденціями змісту нових підручників були: вдосконалення змістового наповнення підручника та його оформлення, посилення корекційної й виховної функцій, організація самостійної роботи учнів з підручником та інших методичних аспектів. Важливу роль в питаннях про нові підходи та зміст сучасного шкільного підручника відіграли конференції, науково-практичні семінари, проведені Інститутом педагогіки НАПН України, на яких обговорювалися та досліджувалися проблеми нових українських підручників для загальноосвітніх та спеціальних шкіл України.

5. Здійснення персоналізованого підходу до дослідження історико-педагогічних явищ дозволило поновити історію української дефектології архівною інформацією щодо життя та діяльності теоретиків та практиків вітчизняної олігофренопедагогіки, які зробили особливо помітний внесок у становлення та розвиток спеціальних підручників для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Дослідження не вичерпує всіх питань, що стосуються становлення та розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні. Предметом подальших наукових пошуків можуть бути дослідження, що стосуються критеріїв відбору навчального матеріалу в підручники для дітей з інтелектуальними порушеннями, дослідження внеску окремих вчених-дефектологів у розвиток підручникотворення для даної категорії дітей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чепурна Л.Г. З історії навчальної книги для розумово відсталих дітей // Дефектологія. № 1. 1998. К., 1998. С. 45-47.
2. Чепурна Л.Г. Історичні передумови створення навчальної книги для допоміжних шкіл // Наука і сучасність. Вип. 2: зб. наук. праць. Ч. 3. Київ, 1999. С. 109-117.

3. Чепурна Л.Г. Перші стабільні українські підручники для допоміжних шкіл // Наукові записки: зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова / укл. П.В.Дмитренко, О.Л.Макаренко. К.: НПУ, 2001. Вип. 42. С. 161-163.

4. Чепурна Л.Г. З історії шкільних підручників для допоміжних шкіл // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка. Соціально-педагогічна серія. Вип. 6 / за ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. Кам'янець-Подільський, 2006.-С. 65-67.

5. Чепурна Л.Г. Інтенсифікація процесу забезпечення допоміжного навчання в Україні спеціальними підручниками (1941-1960 рр.) // Актуальные проблемы коррекционной педагогики и психологии: сб. научных трудов / под общ. ред. В.Н.Синева, Л.А.Дружининой. Вип. 2. Киев-Челябинск, 2015. С. 250-255.

6. Чепурна Л.Г. Удосконалення змістового наповнення шкільних підручників для розумово відсталих учнів в Україні в період 1991–2005 р. // Науковий часопис НПУ ім.М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. К., 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 223-229.

АНОТАЦІЇ

Чепурна Л.Г. Становлення та розвиток навчальної книги для розумово відсталих дітей в Україні (1917-2000 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячене цілісному історико-педагогічному аналізу процесу становлення та розвитку навчальної книги для розумово відсталих дітей в Україні. Виділені та обґрунтовані етапи розвитку навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні.

Визначено суспільно-політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні чинники, що впливали на процес теорії і практики становлення та розвитку спеціального шкільного підручника. Висвітлені суперечності й особливості розвитку змісту шкільних підручників у визначених етапах та перспективні шляхи їх подальшого вдосконалення. З'ясована інноваційна роль українських дефектологів у становленні та розвитку підручників для допоміжної школи.

Ключові слова: шкільний підручник, функції підручника, діти з інтелектуальними порушеннями, етапи, тенденції, процес підручникотворення.

Чепурная Л.Г. Становление и развитие учебной книги для умственно отсталых детей в Украине (1917-2000 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено целостному историко-педагогическому анализу процесса становления и развития учебной книги для

умственно отсталых детей в Украине с 1917 по 2000 годы. В работе охарактеризованы базовые понятия исследования: «учебник», «функции учебника», «структура учебника», осуществлен историографический анализ учебников в выделенные периоды.

Фундаментальным понятием проблемы является категория «учебник» - вид учебной литературы, предназначенный для презентации знаний и видов деятельности по конкретному учебному предмету в соответствии с государственным стандартом образования, требованием учебной программы с учетом особенностей предмета, типа школы, возрастных и интеллектуальных особенностей учеников.

Проанализирован процесс становления и развития учебных книг для детей с интеллектуальными нарушениями, последовательность которых связана с реформированием системы специальной педагогики, разработкой концепций теоретико-методологических основ обучения и воспитания детей с интеллектуальными нарушениями, изменениями организационно-педагогических и научно-педагогических аспектов.

Выделены и научно обоснованы этапы развития учебной книги для детей с интеллектуальными нарушениями в Украине.

Первый этап (1929-1941 гг.) – этап начального становления учебников для вспомогательных школ. Это стадия научного поиска взвешенных подходов к разработке содержания школьных учебников для детей с интеллектуальными нарушениями.

Второй этап (1943-1960 гг.) – этап интенсификации процесса обеспечения вспомогательного обучения специальными учебниками. Основными тенденциями этапа были усиление коррекционной направленности содержания учебника, конкретизация требований к объему знаний и умений учащихся вспомогательной школы.

Третий этап (1960-1990 гг.) – этап развития научно-методических основ разработки учебников для вспомогательных школ. Особое внимание уделялось методическим экспериментальным поискам, направленным на совершенствование содержания специальных школьных учебников, определение коррекционной направленности заданий в них.

Четвертый этап (1990-2000 гг.) – современный этап развития специального учебника в независимой Украине. Охарактеризованы перспективы развития, выяснены особенности содержания учебных книг для детей с интеллектуальными нарушениями и определены пути их дальнейшего совершенствования.

На каждом этапе определены факторы, которые оказывали влияние на развитие учебной книги для детей с интеллектуальными нарушениями. Показана важность изучения и отслежена динамика развития учебников для детей с интеллектуальными нарушениями в зависимости от отображения в их компонентах требований к реализации основного для олигофренопедагогики принципа коррекционной направленности учебно-воспитательного процесса для усиления развития и социализации личности ученика.

Выявлены тенденции, особенности и противоречия развития содержания учебников в выделенные периоды. Освещен вклад украинских дефектологов –

авторов учебников, которые внесли особенно значительный вклад в становление и развитие специальных учебников для детей с интеллектуальными нарушениями.

Ключевые слова: школьный учебник, коррекционная направленность, функции учебника, дети с интеллектуальными нарушениями, этапы, тенденции, процесс создания учебников.

Chepurna L.G. Formation and development of a textbook for mentally retarded children in Ukraine (1917-2000). - The manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.03 - correctional pedagogy. - National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. - Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to a comprehensive historical and pedagogical analysis of the process of formation and development of a textbook for mentally retarded children in Ukraine. The stages of the development of a textbook for children with intellectual disabilities in Ukraine have been identified and substantiated.

Socio-political, socio-economic and organizational-pedagogical factors that influenced the process of theory and practice of formation and development of a special school textbook were determined. The contradictions and peculiarities of the development of the content of school textbooks in certain stages and prospective ways of their further improvement are highlighted. The innovative role of Ukrainian defectologists in the formation and development of textbooks for the auxiliary school is determined.

Key words: school textbook, textbook functions, children with intellectual disabilities, stages, tendencies, process of textbook creation.

Підписано до друку 27.12.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 405
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.